

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЯ КІБЕРБУЛІНГУ В ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Останні роки звичні нам речі, зокрема зустрічі, спілкування, переходять в онлайн. Пов'язані з пандемією обмеження зробили ще більш затребуваним інтернет та інші можливості цифрового простору. Це змушує прискорити вироблення рішень із забезпечення прав людини, в тому числі прав дитини, про які йтиме мова в цьому огляді, в цифровому середовищі.

Булінг, що в цифровому середовищі набув часточки кібер-, є одним з ризиків для прав дитини. Охоплення інцидентами суттєво більшої від традиційного булінгу аудиторії та часто анонімність тих, хто вчиняє цькування, справляє значний негативний вплив на благополуччя дітей. Міжнародна правозахисна та наукова спільнота, досліджуючи явище кібербулінгу, намагається запропонувати уніфіковане його визначення, а також виокремити його з-поміж інших загроз цифрового середовища та традиційного булінгу. Ще важливішим є пошук найкращих шляхів попередження та протидії онлайн-цькуванню.

ЯВИЩЕ КІБЕРБУЛІНГУ ТА ЙОГО МАСШТАБНІСТЬ

Для початку кілька цифр стосовно місця соціальних мереж як одного з просторів, де відбувається цькування в житті підлітків. За даними дослідження UNICEF «Які вони, українські підлітки: про соцмережі, секс, алкоголь, спорт, довіру до батьків та друзів», 40% підлітків «декілька разів на день» або «постійно — цілий день» спілкуються з близькими друзями або подругами онлайн. Кожен шостий зізнавався, що мав регулярні сварки через використання соцмереж. Кожен десятий підліток регулярно брехав батькам або друзям про час, проведений у соцмережах. Особливо тут виділяються 10-річні хлопчики, бо кожен шостий з них повідомив про таку поведінку. Третина підлітків використовують соцмережі, щоб позбутися негативних відчуттів. Дослідження також показало, що кожен восьмий підліток залежний від соцмереж⁶. Отже, саме там, у соціальних мережах, сьогодні підлітки потрапляють під ризик кібербулінгу. А той факт, що підлітки розглядають соціальні мережі як можливість позбутись негативних емоцій, робить їх ще більш вразливими.

ВИЗНАЧЕННЯ КІБЕРБУЛІНГУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКИ

Тепер до поняття кібербулінгу, узгоджене визначення якого прагнуть знайти правозахисна та академічна спільноти. Маємо справу з двома його частинами. Основою є, власне, «булінг». Булінг може включати: фізичне насильство, сексуальне насильство, соціальне виключення, погрози, приниження або інші форми психологічного насильства⁷.

Друга частина — інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які є узагальненим визначенням, що включає інформаційно-комунікаційні засоби

зв'язку або мобільні додатки та їхній контент. Це визначення охоплює широкий спектр доступних технологій, як от: радіо, телебачення, супутники, мобільні телефони, стаціонарні способи зв'язку, мережеве обладнання та програмне забезпечення.

Отже, «термін “кібербулінг” вживається для означення булінгу, що відбувається в інтернеті переважно через мобільні телефони та соціальні медіа».

Серед них:

- намір зашкодити — кривдник чи кривдниця навмисне завдає шкоди жертві, її психологічному благополуччю, репутації, стосункам чи іншим сферам життєдіяльності;
- нерівність сил — для традиційного булінгу властива взаємодія кривдника/-ці та жертви, за якої перший/-а є фізично або ментально сильнішим/-ою. Для кібербулінгу дисбаланс сил характерний або тоді, коли через тиск групи однолітків постраждала особа зазнає соціального ostracizmu, або через анонімність кривдника/-ці. Обидві форми посилюють дисбаланс сил через широке поширення повідомлень у соціальних мережах, а також через складність повного видалення контенту з інтернету. Інтернет дозволяє людям, зокрема знайомим безпосередньо, сказати або зробити те, що вони не можуть зробити чи сказати фізично. Через це є випадки, коли особа, що страждає від фізичного булінгу, може бути кривдником/-цею в мережі або навпаки;
- повторюваність (систематичність), тривалість цькування. Може виражатись або в публікуванні неприємного контенту послідовно через певний час, або через те, що опубліковані повідомлення можуть бути поширені, вподобані, опубліковані повторно чи залишатимуться онлайн невизначений час.

Хотіли б окремо зупинитись на порівнянні ролі спостерігачів та спостерігачок. У традиційному булінгу кількість свідків є обмеженою. Діджиталізація різко збільшує кількість спостерігачів/-ок до тисяч, а то й мільйонів через стрімке поширення контенту. Коли в традиційному булінгу роль спостерігачів/-ок є пасивною і проявляється максимум у заохоченні булера/-ки, то в кібербулінг вони можуть бути залученими більш безпосередньо. Якщо кривдник/-ця оприлюднив шкідливий контент, а спостерігач/-ка поширили його, їхня роль є подібною до кібербулера/-ки. Коли спостерігач/-ка вподобають або поширюють шкідливий контент, він чи вона посилює поведінку булера/-ки.

Виділяють вісім видів кібербулінгу. «У широкому сенсі кібербулінг (метакібербулінг) включає в себе різні види інтернет-ризиків. Зважаючи на 1), 2) перепалки і нападки (флеймінг і тролінг), тобто знущання, образи, приниження (суто кібербулінг у вузькому сенсі); 3) обмовлення і наклепи, розповсюдження неправдивої інформації; 4) викрадення даних і самозванство, видавання себе за іншу людину; 5) ошуканство і шахрайство, маніпуляція довірою; 6) залякування і заклики до самоушкоджень (наприклад, у складі суїцидальних груп і квестів), 7) переслідування і приховане відстеження (сталкінг), як наслідок — небажані зустрічі офлайн. Також до кібербулінгу відноситься описаний раніше 8) хепіслепінг (від

“щасливого ляскання” — запис і розповсюдження фільмувань реальних подій або постановок булінгу і іншої небезпечної поведінки). Цей восьмий вид кібербулінгу зазнав значних перетворень, оскільки включає в себе створення будь-якого медіаконтенту під тиском кіберсередовища, стимулювання екстремальних практик (наприклад, смертельних селфі, адреналінового відеоблогінгу тощо). До неприйнятого кібербулінгу відносять також руйнування соціальних контактів і соціальну ізоляцію в інформаційному просторі — відчуження, бойкот, френдоцид, виключення з груп, забанювання, ігнорування тощо».

Тож питання визначення кібербулінгу, його форм та видів, відмінностей від традиційного цькування та інших загроз правам людини в цифровому середовищі залишається відкритим.

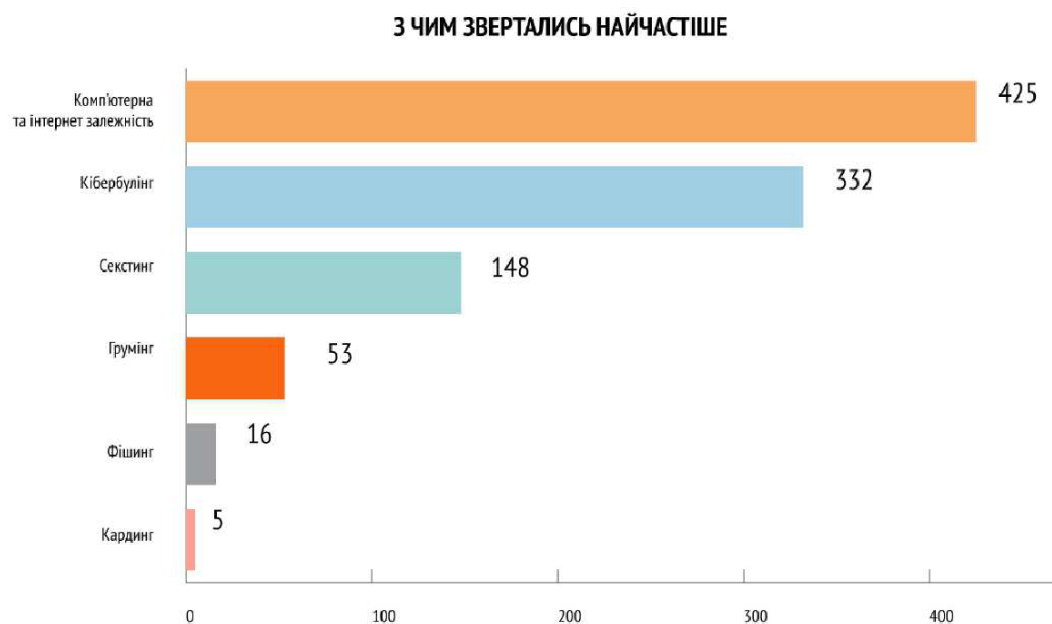
ПОШИРЕНІСТЬ КІБЕРБУЛІНГУ В УКРАЇНІ

Одразу хочемо попередити, що в Україні немає централізованого збору статистичних даних стосовно порушень прав дитини в цифровому середовищі. Тож ми користувались кількома джерелами.

Одним з таких джерел є Національна дитяча гаряча лінія ГО «Ла Страда-Україна».

Фактично, на сьогодні лінія залишається одним з механізмів документування таких порушень. Так, з 17 847 отриманих в 2019 році звернень 979 стосувалось небезпек, з якими зіштовхуються діти в інтернеті. 684 звернення надійшло від дітей і 295 від дорослих.

322 звернень стосувались питань кібербулінгу, що складає третину від пов'язаних з інтернетом звернень.

Щодо сприйняття дітьми кібербулінгу та різних його виявів, джерелами виступають опитування. Так, Дитячим фондом ООН UNICEF у межах згадуваного нами дослідження з'ясовано: «Кожен п'ятий підліток визнавав себе жертвою онлайн-знущань»²⁵.

Для ілюстрації прикладів та якісних показників поширеності онлайн-цькування ми звернемось до зацікавлених сторін, з якими спілкувались під час фокус-груп та глибинних інтерв'ю.

Станом на 1 квітня 2020 року судами першої юрисдикції було прийнято 482 постанови щодо булінгу (цькування) учасників освітнього процесу. Кількісно постанов децю більше. Проте ми не включали рішення стосовно об'єднання справ, виправлення неточностей з попередніх рішень.

Наголошуємо, що йдеться виключно про умовний поділ. Тим більше, що використання таких засобів могло бути частиною традиційного булінгу. Але

згадування в матеріалах інформаційно-комунікаційних технологій включало цю справу до пов'язаних з кібербулінгом.